

HADITH

Uluslararası Hadis Araştırmaları Dergisi
International Journal of Hadith Researches
المجلة الدولية لأبحاث الحديث

Aralık / December / ديسمبر / 2024, 13: 244-271

Bir Müselsel Hadis Kitabı Örneği: Cevâhiru'l-Mükellele

an Example of a Book of Musalsel Ḥadīth: Jawāhir al-Mukellala

نموذج لكتاب الحديث المسلسلة: الجواهر المكللة

Şule Soyal Şenol

Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı, Bartın/Türkiye
Dr., Presidency of Religious Affairs, Bartın/Türkiye
bisenol@hotmail.com

ORCID: orcid.org/0000-0002-9726-9924

RORID: <https://ror.org/007x4cq57>

Makale Bilgisi | Article Information

Makalenin Türü | Article Type: Derleme Makalesi / Review Article

Geliş Tarihi | Received Date: 09.07.2024

Kabul Tarihi | Accepted Date: 29.11.2024

Yayın Tarihi | Published Date: 31.12.2024

Yayın Sezonu | Pub. Date Season: Aralık / December

DOI: [10.61218/hadith.1512992](https://doi.org/10.61218/hadith.1512992)

Çıkar Çatışması | Competing Interests: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. / No conflict of interest declared.

Finansman | Grant Support: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. / No external funding was used to support this research.

Atıf/Citation/اقتباس: Soyal Şenol, Şule. "Bir Müselsel Hadis Kitabı Örneği: Cevâhiru'l-Mükellele". *HADITH* 13 (Aralık 2024), 244-270.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. (Şule Soyal Şenol)

Yayıncı/Published by: Veysel Özdemir.

İntihal/Plagiarism: Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir / This article has been scanned by Turnitin. No plagiarism detected / تم فحص البحث بواسطة برنامج لأجل السرقة العلمية فلم يتم إيجاد أي سرقة علمية.

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır / This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/hadith> | mail: index.hadith@samsun.edu.tr

Bir Müselsel Hadis Kitabı Örneği: Cevâhiru'l-Mükellele

Dr. Şule Soyal Şenol

Anahtar Kelimeler: Öz

Hadis
Sehâvî
Cevâhir
Müselsel Hadis
Tahlil

Müslümanların hayatında hadisler hiçbir dönemde temel kaynak olma özelliğini kaybetmemiştir. Hadislerin doğru bir şekilde tespiti, korunması ve sonraki nesillere aktarılması Hz. Peygamber döneminden beri Müslümanları meşgul etmiştir. Hadis ilminin bir parçası olarak müselsel hadis eserleri kaleme alınmıştır. Bu eserlerde bulunan hadisler; hadisin lafzen, manen ve fiilen silsile halinde ilk kaynaktan itibaren değişime uğramadan, olduğu gibi korunarak nakledildiğini göstermesi bakımından ayrı bir öneme sahiptir. Hadisçi ve tarihçi kimliğiyle meşhur olan Sehâvî (ö. 902/1497), ülkemizde henüz yeterince tanınmamaktadır. Onun geride iki yüze yakın eser bıraktığı fakat önemli bir kısmının günümüze ulaşmadığı bilinmektedir. Sehâvî'nin günümüze ulaşan eserleri de ilim dünyasına katkıda bulunmuştur. Bu çalışmada Sehâvî'nin tanınmasına katkıda bulunmak ve onun yazdığı bir eser üzerinden müselsel hadisleri tanıtmak amaçlanmıştır. Bu maksatla Sehâvî'nin müselsel hadis alanında hazırlamış olduğu ve yakın zamanda matbu hale gelmiş olan Cevâhiru'l-mükellele fi'l-ahbâri'l-müselsele adlı eseri tanıtılıp, tenkit ve tahlil edilmeye çalışılmıştır. Çalışma, doküman incelemesi ve içerik analizi yöntemleriyle hazırlanmış, yazılı hazır veri olarak Kemâl Abdülfettâh Fettûh'un tahkikine müracaat edilmiştir.

an Example of a Book of Musalsel Ḥadīth: Jawāhir al-Mukellala

Keywords:

Ḥadīth
al-Sakhāwī
Jawāhir
Musalsel Ḥadīth
Analysis

Abstract

Ḥadīths have never lost their characteristic of being the main source in the lives of Muslims. The correct identification, preservation and transmission of ḥadīths to the next generations has occupied Muslims since the time of the Prophet. As a part of the science of ḥadīth, works of ḥadīth were written. The ḥadīths found in these works have a special importance in terms of showing that the ḥadīth was transmitted from the first source in the form of a series in words, meaning and deed, without being changed, preserved as it was. al-Sakhāwī (d. 902/1497), who is famous as a ḥadīthist and historian, is not yet sufficiently known in our country. It is known that he left behind nearly two hundred works, but a significant number of them have not survived to the present day. al-Sakhāwī's extant works have also contributed to the world of science. The aim of this study is to contribute to the recognition of al-Sakhāwī and to introduce the mursals ḥadīths through one of his works. For this purpose, al-Sakhāwī's work titled Jawāhir al-mukellala fi'l-ahbāri al-müselsele, which was prepared by al-Sakhāwī in the field of mursals ḥadīth and has recently been published, has been introduced, criticized and analyzed. The study was prepared with document analysis and content analysis methods, and as written ready data, Kemâl Abdell Fattah Fattouh's edition was used.

Giriş

Hadis, Kur'ân'dan sonra İslâm'ın ikinci kaynağı olarak Hz. Peygamber'in Kur'ân'ı yaşayış şekli yani dinin pratik hâlidir. Müslümanların hayatında hadisler ibadetten ahirete, eğitimden ekonomiye kısaca hayatın siyasi, sosyal ve kültürel her alanında etkin ve etkili olmuş, Hz. Peygamber'den sonra hiçbir dönemde temel kaynak olma özelliğini kaybetmemiştir. Bununla beraber hadislerin değeri ve muhafaza edilerek sağlam bir şekilde günümüze ulaşması konusunda zaman zaman çatlak sesler çıkmıştır. Bu sebeple hadislerin güvenilir bir şekilde kayıt altına alınarak nakledildiğini, kitlelere anlatmak önem arz etmektedir.

Müslümanlar, Hz. Peygamber döneminden itibaren sünnetin muhafazası için gayret göstermişler ve bu gayret neticesinde Hadis İlmi ve Hadis Edebiyatı oluşmuştur. Bu edebiyatın bir parçası olan müselsel hadis eserleri; hadisin lafzen, manen ve fiilen olduğu gibi korunup nakledildiğini göstermesi bakımından ayrı bir öneme sahiptir. Müselsel *المسلسل* kelimesinin kökü *سلسل* olup bu kelime, “peş peşe getirmek, eklemek, zincirleme yapmak, bağlamak, iki şeyi birbirine bağlamak, sürekli olmak, zincirleme gitmek, silsileler oluşturmak, bir şeyin ardı ardına gelmesi, dizi, seri, silsile, omurga ve şecere” gibi anlamlara gelmektedir.¹ Müselsel hadis terim olarak, isnatta yer alan bütün râvilerin bir sözü veya bir hareketi veya her ikisini de tekrar ederek naklettikleri hadis anlamındadır.² Müselsel hadis kavramının ne zaman ortaya çıktığı ve böyle bir isimlendirmeye niçin ihtiyaç duyulduğu araştırılması gereken bir konudur. Muhaddisler hadislerin kabulünde hem sened hem de metinle ilgili çeşitli şartlar geliştirmişlerdir. Adalet ve zabt sahibi râvilerin muttasıl bir senedle rivayet etmesi, hadisin şaz ve muallel olmaması hadis rivâyetinde aranan şartlardır.³ Tarihi süreç içerisinde sünneti muhafaza ve ihya etme düşüncesinin bir uzantısı olarak, râviler naklettikleri hadisleri sadece lafız ve manasıyla değil, nakil sırasında hocaların kullandığı özel sözcükleri, takındıkları hâl ve hareketleri de koruyarak aynısıyla nakletmeye başlamışlardır. Bundan dolayı râviler Hz. Peygamber'in bir söz söylerken ağızından dökülen ifadelere veya yaptığı davranışlara ayrı bir önem vermişlerdir. Bu uygulamanın sahâbî dönemine kadar uzandığı ifade edilmektedir.⁴

Müselsel hadisin nakli esnasında talebe, hocanın sadece sözlerine değil beden diline de bakar ve onun tüm davranışlarını; jest ve mimiklerini, gülmesini, ağlamasını, elleri veya parmaklarıyla yaptığı hareketleri de kaydeder. Bu durum hadis rivâyetinde hoca-talebe ilişkisinde sadece sözlerin değil aynı zamanda ilmi nakledenin davranışlarının da önemli ve etkili olduğunu göstermesi

¹ İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî, *Lisânu'l-Arab* (Beirut: Dâru's-Sadr, 1994), “selsele”, 11/343.

² Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018), 278.

³ İbnü's-Salâh, Ebû Amr Takıyyüddin Osman b. Abdurrahman eş-Şehrezûrî, *Ulûmu'l-Hadis*, çev. Abdullah Aydın (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2019), 33; Ahmet Yücel, *Hadis Usûlü* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2019), 173.

⁴ Mustafa Gökmen, *Hadis'te Müselsel Terimi Müselsel Hadislerin Tesbîti ve Değerlendirilmesi* (Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 13.

bakımından dikkat çekicidir. Mesela bir gün Hz. Peygamber Muâz'ın elini tutarak: “Muâz, ben seni çok seviyorum. Her namazın ardından ‘Allah’ım, seni zikretmem, sana şükretmem ve sana güzel bir şekilde ibadet etmem için bana yardım et’ diye dua et!” buyurmuştur.⁵ Muâz da bu hadisi naklettiği kişiye önce onu sevdiğini söylemiş daha sonra Hz. Peygamber’in sözlerini aktarmıştır. Bu şekilde her râvi bir sonrakine aynı ifadelerle hadisi nakletmiştir.

Hadis Edebiyatı’nda önemli bir yere sahip olan müselsel hadislerle ilgili eserler hicri IV. asırda yazılmaya başlanmıştır. Müelliflerden bazıları müselsel hadisleri müstakil eserlerde toplarken bir kısmı da hadisleri cüzlerde toplamıştır. Müselsel hadis kitaplarında 400’den fazla hadisin toplandığı ve müselsel hadisleri ilk defa müstakil bir eserde toplayan müellifin İbn Hibbân el-Büstî (ö. 354/965)⁶ olduğu ifade edilmiştir.⁷

Müselsel hadisler üzerine son dönemlerde çalışmalar yapılmıştır. Muhammed Abdülbâkî el-Eyyûbî’nin (ö. 1410/1996) *el-Menâhilü’s-selsele fi’l-ehâdîsi’l-müselsele*⁸ ve Ebü’l-Feyz Muhammed Yâsin el-Fâdânî’nin (ö.1411/1991) *el-Ucâle fi’l-ehâdîsi’l-müselsele*⁹ adlı eserleri bu çalışmalara örnek gösterilebilir. Türkiye’de müselsel hadis üzerine ilk müstakil çalışma yüksek lisans düzeyinde olmuştur.¹⁰ Bu tezde müselsel kavramının hadis usulü içindeki yeri, hadis rivayetine yansımış şekli ve bu ilmî geleneğin modern çağdaki gayretleri üzerinde durulmuştur. Diğer bir çalışmada da müselsel hadis çeşitleri örnekleriyle beraber açıklanmış ve müselsel hadisin bilgi değeri hakkındaki görüşlere yer verilmiştir.¹¹

Müselsel hadisler üzerine çalışma yapan isimlerden biri de Sehâvî’dir (ö. 902/1497). Hadisçi ve tarihçi kimliğiyle meşhur olan Sehâvî,¹² ülkemizde henüz yeterince tanınmamaktadır. Adı Muhammed b. Abdirrahmân b. Muhammed olan bu âlim Mısır’ın eski şehirlerinden Sehâ’ya nispetle Sehâvî nisbesiyle meşhur olmuştur. *eḍ-Ḍav’ü’l-lâmi* adlı eserinde aralarında İbn Hacer, el-Aynî, İbn Kutluboğa ve Kâfiyecî gibi isimlerin bulunduğu 400’den fazla hocadan ders aldığını ifade etmiştir. Bu hocalardan hadis, fıkıh, tefsir, Arap edebiyatı, şiir ve tarih dersleri almıştır. 200’ün üzerinde kitap yazdığı tespit

⁵ Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş’as b. İshâk es-Sicistânî, *es-Sünen* (Beyrût: Dârû’t-Tâsîl, 2015), “Vitr”, 26.

⁶ Mehmet Efendioğlu, “Müselsel”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), 32/86; Müselsel hadisleri ilk defa müstakil bir eserde toplayanın İbn Hibbân el-Büstî olduğu söylenmişse de bu bilginin kaynağı bulunamamıştır. Bk. Zehebî, Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Siyeru a’lâmî’n-nübelâ’*, thk. Şuayb el-Arnaût vd. (Beyrût: Müessesetü’r-Risâle, 1984), 16/92-104.

⁷ Kettânî, Muhammed b. Ca’fer b. İdrîs el-Kettânî, *Risâletü’l-müstetrafe* (Kâhire: Mektebetü’l-Külliyâti’l-Ezheriye, 1914), 64. Müselsel kitap listesi için bk. *Risâletü’l-müstetrafe*, 61-64; Kettânî, Muhammed Abdülhay b. Abdilkebir b. Muhammed el-Hasenî el-İdrîsî el-Kettânî, *Fihrisü’l-fehâris* (Beyrût: Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, 1982), 655-666.

⁸ Eyyûbî, Muhammed Abdülbâkî, *el-Menâhilü’s-selsele fi’l-ehâdîsi’l-müselsele* (Beyrût: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1983).

⁹ Fâdânî, Muhammed Yasin b. Muhammed İsa, *el-Ucâle fi’l-Ehâdîsi’l-Müselsele* (Suriye: Dâru’l-Besâir, 1985).

¹⁰ Emine Tankuş, *Müselsel Hadis* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2010).

¹¹ Gökmen, *Hadîs’te Müselsel Terimi Müselsel Hadîslerin Tesbîti ve Değerlendirilmesi*.

¹² İbnü’l-İmâd, Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed es-Sâlihî el-Hanbelî, *Şezerâtü’z-zeheb fi aḥbâri men zeheb*, thk. Mahmûd el-Arnaût (Beyrût: Dâr İbn Kesîr, 1987), 1/77.

edilen Sehâvî'nin *el-Makâşidü'l-Hasene, Büldâniyyât, Fethü'l-muğîs bi-şerhi Elfıyyeti'l-hadîs li'l-İrâkî, eḍ-Ḍav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'* gibi baş ucu eserleri vardır.¹³ Türkiye'de Sehâvî ile ilgili ilk çalışma, bir yüksek lisans tezi olmuştur.¹⁴ Tezde Sehâvî'nin hayatı ile ilgili bilgiler verilmiş ve *el-Mekâsıdu'l-Hasene* adlı eseri tahlil edilmiştir. Diğer bir akademik çalışmada Sehâvî'nin *el-Kavlü'l-Bedî' fi's-Salâti ale'l-Habîbi's-Şefî'* adlı eserinin edisyon kritiği yapılmıştır.¹⁵

Bu makalede hem Sehâvî'nin tanınmasına katkıda bulunmak hem de yazılmış bir eser üzerinden müsel sel hadisler hakkında fikir sahibi olmak amaçlanmıştır. Bu maksatla Sehâvî'nin müsel sel hadis alanında hazırlanmış olduğu¹⁶ ve yakın zamanda¹⁷ matbu hale gelmiş olan “*Cevâhirü'l-mükellele fi'l-ahbâri'l-müsel sele*”¹⁸ adlı eseri tanıtılıp tahlil edilmeye çalışılacaktır. Kaynak kitap olarak Kemâl Abdülfettâh Fettûh'un tahkikine müracaat edilecektir.

1. Eserin Tanıtımı

Ele alınan hadis sayısı, eserin tertip metodu, incelenen müsel sel hadislerin nelerden meydana geldiğini bilmek, eser hakkında doğru değerlendirme yapabilmek için zorunludur. Kemâl Abdülfettâh Fettûh'un tahkikinin incelenmesi sonucunda, eserdeki hadislerin hangi kaynaklarda geçtiği tespit edilmiştir.

1.1. Eserde İncelenen Hadislerin Tespiti

Cevâhir'de bizzat Sehâvî'nin verdiği sıra numarasına göre 102 müsel sel hadis, şevâhidle beraber 214 hadis bulunmaktadır. Hadislerin bulunma sıklığına göre Kütüb-i Tis'a'daki dağılımı şöyledir: Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) 11 hadis;¹⁹ Buhârî (ö. 256/870) 9 hadis;²⁰ Müslim (ö. 261/875) 5 hadis;²¹

¹³ Eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk.: Halis Aydemir, *el-Kavlü'l-Bedî' fi's-Salâti ale'l-Habîbi's-Şefî' Adlı Eserinin Edisyon Kritiği* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2004), 52-101.

¹⁴ Adil Yavuz, *Sehâvî ve el-Mekâsıdu'l-Hasene Adlı Eserinin Tenkid ve Tahlili* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 1993).

¹⁵ Aydemir, *el-Kavlü'l-Bedî' fi's-Salâti ale'l-Habîbi's-Şefî' Adlı Eserinin Edisyon Kritiği*.

¹⁶ İslâm Ansiklopedisi'nde kıraat ve tefsir âlimi Alemüddin es-Sehâvî'ye ait *el-Cevâhirü'l-mükellele fi'l-eḥâdîsi'l-müsel sele* adlı bir kitabın olduğu söylenirken, Şemseddin es-Sehâvî'ye ait *el-Müsel selât* adlı bir kitap olduğu söylenmiştir. Halbuki kitaba *Cevâhirü'l-mükellele fi'l-ahbâri'l-müsel sele* ismini verdiğini bizzat Sehâvî ifade etmiştir. Bk. Efendioğlu, “Müsel sel”, 32/86.

¹⁷ İslâm Ansiklopedisi'nde *Cevâhir*, yazma eserler arasında sayılmaktadır. Bk. Cengiz Tomar, “Sehâvî, Şemseddin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 36/314.

¹⁸ Sehâvî, *el-Cevâhirü'l-Mükellele fi'l-Ahbâri'l-Müsel sele*, thk. Kemâl Abdülfettâh Fettûh (Katar: Dâru'l-Fethi'd-Dirâsâti ve'n-Neşr, 2011).

¹⁹ Bk. Sehâvî, *Cevâhir*, 62, 67, 97, 110, 111, 196, 201, 276, 287, 324, 471.

²⁰ Bk. Sehâvî, *Cevâhir*, 97, 115, 213, 216, 221, 243, 326, 412, 449.

²¹ Bk. Sehâvî, *Cevâhir*, 97, 299, 324, 410, 443.

İmam Mâlik (ö. 179/795) 4 hadis;²² Ebû Dâvûd (ö. 275/889) 4 hadis;²³ İbn Mâce (ö. 273/887) 3 hadis;²⁴ Tirmizî (ö. 279/892) 2 hadis;²⁵ Dârimî (ö. 255/869) 2 hadis²⁶ ve Nesâî (ö. 303/915) 1 hadis.²⁷

Ahmed b. Hanbel	11 Hadis
Buhârî	9 Hadis
Müslim	5 Hadis
İmam Mâlik	4 Hadis
Ebû Dâvûd	4 Hadis
İbn Mâce	3 Hadis
Tirmizî	2 Hadis
Dârimî	2 Hadis
Nesâî	1 Hadis

Bu rakamların tespitinde bir hadisin birden fazla kitapta yani hem Buhârî hem Müslim hem de İbn Mâce'de yer alabileceği göz önünde bulundurulmuştur.

Kütüb-i Tis'a'da, *Cevâhir* hadislerinin zikredilme sayısının mükerrerlerle beraber 41 olduğu görülmüştür. Hadislerin, temel hadis kaynakları olan Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Müslim, İmam Mâlik, Ebû Dâvûd, İbn Mâce, Tirmizî, Dârimî ve Nesâî'de tahrir edildiği göz önünde bulundurulacak olursa, müselsel hadislerin hemen kabul edilmediği gibi toptan da reddedilemeyeceği anlaşılacaktır. Bunun tersi de mümkündür. *Cevâhir*'de incelenen bazı hadisler için mevzû hükmünün verilmiş olması dikkate alındığında, müselsel hadislerin ilmi metot gereği iyi bir araştırma yapıldıktan sonra değerlendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu noktada *Cevâhir*, ilmi metotla yapılan araştırmaların kaynaklarından biri olmalıdır.

²² Bk. Sehâvî, *Cevâhir*, 315, 345, 376, 469.

²³ Bk. Sehâvî, *Cevâhir*, 63, 105, 196, 325.

²⁴ Bk. Sehâvî, *Cevâhir*, 276, 333, 448.

²⁵ Bk. Sehâvî, *Cevâhir*, 178, 475.

²⁶ Bk. Sehâvî, *Cevâhir*, 105, 229.

²⁷ Bk. Sehâvî, *Cevâhir*, 253.

1.2. Eserin Tertip Metodu

Sehâvî *Cevâhir*'in mukaddimesinde müselsel hadisleri cemedden önde gelen imamların isimlerini²⁸ sıraladıktan sonra kendisinin de bu kıymetli insanlardan hadis dinlediğini ve Divân'ındaki hadislerden 100 tanesini sistematik bir şekilde cem edeceğini ifade etmiştir.²⁹ Ancak eserde Sehâvî'nin verdiği sıra numarasına göre 102 hadis bulunmaktadır.

Okuyucunun kolaylıkla istifade edebilmesi için müselsel hadisleri önce konularına (bablara) ayırmış ve bu konuları da bölümlere ayırmıştır. Hadis sıralamasında ilk olarak tarihe göre (evveliye, ahiriyye gibi), zamana göre (bayram, perşembe, cuma gibi) ve mekâna (konuma) göre (Mültezem gibi) hadisleri kaydetmiştir. Hadisin şeyhten tahammül şeklini belirten hadislerden sonra fakih, hâfız, Mısrî gibi râvinin sıfatına göre, râvinin isim, künye, nisbesine göre hadis tahammülündeki sözlü (Saf Sûresi'ni sonuna kadar okumak gibi) ve fiili davranışlarına (elleri kenetlemek, yere vurmak, musafaha yapmak gibi) göre bir sıra takip etmiştir. Bu da okuyucunun eserden istifadesini kolaylaştırmış ve okuyucuya bütün müselsel hadis çeşitlerini örnekleriyle bir arada görme imkânı sunmuştur.

Sehâvî bazı bölümlerde bir hadis ile yetinirken bazı bölümlerde ayrı başlıklarda birden fazla hadis zikretmiştir. Mesela Müselsel bi-icâbeti'd-duâ' fî'l-Mültezem bölümünde bir hadis vermişken,³⁰ Müselsel bi'l-fukâhâ'da üç ayrı bölüm açmış ve üç farklı hadis ile bu bölümleri peş peşe sıralamıştır.³¹ Bazen de bir bölümde birden fazla hadise yer vermiştir. Müselsel bi-kıraâtı Sûret's-Sâf bölümünde İnşikâk,³² Rahmân³³ ve Lem yekün³⁴ ile ilgili müselsel hadisleri de kaydetmiştir. Bazen aynı bölümde alt başlıklar açmıştır. Mesela Müselsel bi-eşhedü fûlanin (بأشهد فلان) bölümünde; bi-kavli eşhedü billâh (بقول أشهدنا على نفسه) şeklinde iki alt başlıkta hadisler zikredilmiştir.

Hadislerin konu başlıkları sırasıyla şöyledir: Müselsel bi'l-evveliyye, bi'l-âhiriyye, bi-kassî'l-ezfâr, bi-yevmi'l-Îyd, bi-yevmi'l-Âşûrâ', bi-icâbeti'd-duâ' fî'l-Mültezem, bi'l-vahde, bi'l-huffâz, bi'l-fukâhâ, bi'l-kurrâ', bi'l-kudât, bi'l-sûfiyye, bi'n-nücât, bi's-şu'ârâ', bi'l-Mısrîyyîn, bi's-Şâmiyyîn, bi'l-İrâkiyyîn, bi'l-Muhammedîn, bi-harfi'l-Ayn, bi-harfi'l-Nûn, bi'l-künâ, bi-ta'yîni nisbeti'r-râvî, bi-men zâde ala's-seb'în, bi-men zâde ala's-semânîn, bi'l-husn, bi'l-vasfi bi's-sika, bi'l-vasfi bi't-tekaddüm, bi-kıraâtı Sûret-i Sâf, bi-kıraâtı Âyete'l-kürsî, bi-kavli eûzü billâhi mine's-şeytâni'r-racîm, bi-kavlî innî uhibuke, bi-kavli rahimallâhü fûlânen, bi-kavli inne fî'l-uzleti selâme, bi-kavli eşhedü billâh, bi-kavli eşhedü alâ fûlân, bi-eşhedü billâh ve eşhedüllâh, bi-kavli billâhi'l-azîm, bi-kavli vallâhi innehû

²⁸ Bk. Sehâvî, *Cevâhir*, 50-57.

²⁹ Sehâvî, *Cevâhir*, 57.

³⁰ Sehâvî, *Cevâhir*, 85.

³¹ Sehâvî, *Cevâhir*; 8, 9 ve 10. Hadisler: 98-112.

³² Sehâvî, *Cevâhir*, 289.

³³ Sehâvî, *Cevâhir*, 291.

³⁴ Sehâvî, *Cevâhir*, 292.

hakkun, bi-kavli vallâhi, bi-tahlîfi'r-râvi ve kavlühû, bi-kavli halefe eydan, bi-kavli summet üzünây, bi-kavli summet üzünây ve ummiyet aynây, bi-kavli mâ kezibtü, bi-kavli a'cebenâ hadîsühû, bi-kavli vallâhî tu'cibünî, bi-kavli cerrabtühû, bi-kavli mâ ziltü bi'l-eşvâk, bi-kavli hasbuke, bi-kavli an seeltü an kezâ, bi-kavli seeltü eydan, bi-kavli ketebtühû, ve hâ hüve fî ceybî, bi-kultü evsînî, bi'l-kunûti fi's-subhi, bi-kavli unzur ile'l-mushaf, bi-kitâbeti'ş-şeyhî bi'l-mervî, bi'l-kitâbeti bi'l-mervî, ve hüve bi-ahzi's-subhati bi'l-yed, ve hüve bi't-tahattümi fi'l-yemîn, ve hüve bi'l-musâfaha, ve hüve bi'l-müşâbeke, ve hüve bi-vad'il'-yed ala'r-ra's, bi-ahzi'ş-ş'ar, bi-raf'i'l-yedeyn fi's-salât, bi-ahzi'l-lihye, bi'l-addi bi'l-yed, bi-ahzi'l bi'l-yed, bi-meshi'l-erd bi'l-yed, bi't-tebessüm, bi'l-bükâ', bi-'itâi miâli'n-n'ali'ş-şerîf, bi'l-ittikâ', bi'l-dıyâfeti b'il-esvedeyn, bi-takrîbi'l-cübni ve'l-cevz, bi'l-itâmî ve'l-iskâ', bi't-telkîm lukme lukme, bi-ekli'l-cerrî, bi-duhûli'l-hamâm, bi'l-vitr bi-selâs, bi-sîğati semî'tü, bi-sîğati kâle ve semî'tü, bi-sîğati kara'tü, bi-sîğati enşedenî.

Bu bilgilerden, Sehâvî'nin müselsel hadisleri 82 bölüme ayırarak 102 hadis naklettiği ve Cevâhir'de bütün müselsel çeşitlerinden örnekler bulunduğu anlaşılmaktadır.

1.3. Eserde İncelenen Hadis Çeşitleri

Kitapta incelenen hadislerin hangi malzemelerden oluştuğunu bilmek müselsel hadislerin kaynaklarını göstereceği gibi Cevâhir'in tanınmasına da yardımcı olacaktır. Bu sebeple hadis türleri birer örnekle şöyle gösterilebilir:

1.3.1 Müttefekun Aleyh Olarak Değerlendirilen Hadis

Sehâvî seneddeki râvilerin tamamının fâkihlerin oluşturduğu müselsel hadise (المسلسل بالفقهاء) örnek olarak aşağıdaki rivâyeti vermiştir.

عَنْ النُّعْمَانَ بْنِ بَشِيرٍ ، قَالَ : جَاءَ أَبِي يَحْمَلُنِي إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَيْسَ قَدْ نَحَلْتُ النُّعْمَانَ كَذَا وَكَذَا مِنْ مَالِي ، فَقَالَ : أَكُلَّ بَيْتِكَ قَدْ نَحَلْتُ مِثْلَ مَا نَحَلْتُ النُّعْمَانَ ؟ قَالَ : لَا ، قَالَ : فَأَشْهَدُ عَلَى هَذَا غَيْرِي ، ثُمَّ قَالَ : أَيَسْرُكَ أَنْ يَكُونُوا إِلَيْكَ فِي الْبِرِّ سَوَاءً ؟ قَالَ : بَلَى ، قَالَ : فَلَا إِذَا

Nu'mân b. Beşîr şöyle rivâyet etti: Babam beni alarak Resûlullâh'a geldi ve: Ben Nu'mân'a malımdan şöyle şöyle hibe ettim." dedi. Resûlullâh: Bütün çocuklarına Nu'mân'a hibe ettiğinin benzerini hibe ettin mi? diye sordu. (Babam) Hayır, dedi. Bunun üzerine: Buna benden başkasını şahit tut. İyilikte eşit olmaları seni sevindirmez mi? diye sordu. (Babam) Evet, dedi. Öyleyse! Hadisi zikrettikten sonra hadisin sahih ve müttefekun aleyh olduğunu söylemiştir. Müslim, Ebû Dâvûd, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel'in bu hadisi tahrir ettiğini belirttikten sonra seneddeki râviler hakkında kısa kısa bilgiler vermiştir.³⁵

1.3.2. Zayıf Hadis

Sehâvî (الله أنت سمعت من...) lafzının bütün râviler tarafından tekrar edildiği şu hadisi kaydetmiştir: Seleme b. Küheyl şöyle dedi: "el-Hüseyn b. Alî'nin başını gördüm. Kanala atılırken

³⁵ Sehâvî, Cevâhir, 107-112.

سلمة بن كهيل قال: رأيتُ رأسَ الحسين بن علي رضي الله عنهما؛ أتى علي القنا وهو يقول: فسيكفيكمهم الله وهو السميع العليم

Sehâvî bu hadisi Kettânî'nin *Müselselât*'ında tahrir ettiğini ifade ederek zayıf olduğunu söylemiştir.³⁶

1.3.3. Mevkûf Hadis

Sehâvî, tüm râvilerin (أشهد على فلان) lafzıyla naklettiği müselsel hadise şu rivâyeti örnek vermiştir: Hz. Ebû Bekir şöyle dedi: “Suda yüzen ölü balığı yiyin.” كَلُوا السَّمَكَةَ أبي بكر رضي الله عنه؛ أنه قال: كَلُوا السَّمَكَةَ
Sehâvî, bu mevkuf hadisin tahrir edildiği eserleri sıraladıktan sonra, Hz. Ebû Bekir'e ait başka bir sözü eklemiş ve bu hadisin merfû' şahidini zikretmiştir.³⁷

1.3.4. Maktû' Hadis

Sehâvî bütün râvilerin elinde tesbihle naklettikleri (بأخذ السُّبْحَةِ بِالْيَدِ) müselsel hadise şu rivâyeti örnek vermiştir: Hasan Basrî (ö. 110/728) kendisini elinde tespihle görüp şaşkınlığını ifade eden kişiye şöyle demiştir: “Ben Allah'ı kalbimle, dilimle ve elimle zikretmeyi seviyorum.” أَحِبَّ أَنْ أَدْكُرَ الْحَقَّ تَبَارَكَ وَتَعَالَى بِقَلْبِي وَ يَدِي وَ لِسَانِي

Sehâvî, hadisin senedinde yer alan bir râvinin cerh edilmesinden dolayı bu hadisin muzdarib hadis olduğunu söylemiştir.³⁸

1.3.5. Mevzû' Hadis

Sehâvî bütün râvilerin bir diğerine “Mushafa bak!” (أَنْظُرْ فِي الْمَصْحَفِ) diyerek naklettikleri müselsel hadise şu rivayeti örnek vermiştir: İbn Mes'ûd şöyle dedi: “Gözlerimin ağrımından şikâyet ettim. Rasûlullâh bana; ‘Mushafa bak!’ buyurdu.” فَشَكَوْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ فَقَالَ لِي: انظُرْ فِي الْمَصْحَفِ

Sehâvî, senedde ki bir râvinin yalancılıkla cerh edilmesi sebebiyle hadisin uydurma (bâtıl) olduğunu söylemiştir.³⁹

³⁶ Sehâvî, *Cevâhir*, 346.

³⁷ Sehâvî, *Cevâhir*, 325. Tespit edilebildiği kadarıyla *Cevâhir*'de 6 tane mevkûf hadis bulunmaktadır. Bu mevkûfların sıhhat dereceleri farklıdır. Bk. *Cevâhir*, 92 (Mevzu, mevkûf); 205 (Metrûk, mevkûf), 313 (Hasen, mevkûf), 447 (Sahih, mevkûf), 465 (Hasen, mevkûf).

³⁸ Sehâvî, *Cevâhir*, 398. Tespit edilebildiği kadarıyla *Cevâhir*'de 2 tane maktû' hadis bulunmaktadır. Bk. 48. Hadis.

³⁹ Sehâvî, *Cevâhir*, 393. Tespit edilebildiği kadarıyla *Cevâhir*'de 31 tane mevzû' hadis bulunmaktadır. Bk. 555-571.

1.3.6. Kutsî Hadis

Sehâvî bütün râvilerin (أنا) lafzıyla naklettikleri müselsel hadise şu kutsî hadisi örnek vermiştir:

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى لِي " يَا إِسْرَافِيلُ، بَعِزِّي وَجَلَالِي، وَجُودِي وَكَرَمِي، مَنْ قَرَأَ: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (مُتَّصِلَةً بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ
مَرَّةً وَاحِدَةً، اشْهَدُوا عَلَيَّ أَنِّي قَدْ عَفَرْتُ لَهُ، وَقَبِلْتُ مِنْهُ الْحَسَنَاتِ، وَتَجَاوَزْتُ عَنِ السَّيِّئَاتِ، وَلَا أُحْرِقُ لِسَانَهُ فِي النَّارِ، وَأُجِيرُهُ مِنْ
عَذَابِ الْقَبْرِ، وَعَذَابِ النَّارِ، وَعَذَابِ الْقِيَامَةِ

Ebû Bekir şöyle dedi: ...Allah Teâlâ buyurdu ki: “Ey İsrâfîl! İzzetim, celâlim, cömertliğim ve keremim hakkı için, her kim, ‘bismillâhirrahmânirrahîm’i Fâtiha’ya bitişik olarak bir kere okursa; şahit olun ki, ben onu mağfiret ederim. İyiliklerini kabul eder, kötülüklerini affederim. Dilini ateşte yakmam. Onu kabir azabından, kıyamet azabından ve büyük korkudan kurtarırım...” Sehâvî, hadisin uydurma (bâtıl) olduğunu söyleyerek hadis uyduranları Allah’ın kınadığını ifade etmiştir.⁴⁰

1.3.7. Sûfi Sözlere

Sehâvî bütün râvilerin (سمعت) sigasıyla naklettikleri müselsel hadise bir sûfinin sözünü örnek vermiştir: Zünnûn el-Mısırî (ö. 245/680) şöyle demiştir: “Allah’a ünsiyet parlayan bir nur, insanlara ünsiyet derin bir kederdir.”⁴¹ واقع غم بالناس والأنس ساطع، نور تعالى بالله الأُنس: يقول المصري النون ذو
hakkında herhangi bir açıklama yapmamıştır.

1.3.8. Şiirler

Sehâvî’nin eserinde ana metinlerde 9 şiirin olduğu tespit edilmiştir.⁴² Bunun yanı sıra şevâhid olarak ya da metni veya senedi örnekleme adına şiirlerden istifade ettiği görülmektedir.⁴³ en-Nâbiğa, Hz. Peygamber’e şu beyti okuduğunu söylemiştir:

“Bizi semaya şeref ve cömertliğimizle ulaştır,

Biz bunun da üzerinde Mazhar’ı (Cennet) istiyoruz.”⁴⁴

Cevâhir’de incelenen hadisler yukarıda örnekleme çalışıldığı gibi çeşitli malzemeleri içermektedir. Sehâvî’nin böylesine çeşitli malzemeleri incelemiş olması, onun yararlandığı kaynakların ve âlimlerin kimler olduğu sorusunu akla getirmektedir. Bu soruların cevabını bulmak o dönemdeki mevcut yazılı kaynakların görülmesini sağlamak açısından da önemlidir.

2. Eserin Kaynakları

Hadis ilmi nakle dayalı bir ilim olduğu için önceki âlimler ve eserlerden yararlanmak önemlidir. Sehâvî’nin eserini hazırlarken kaynaklardan yararlanmaya özen gösterdiği görülmektedir. Kaynak

⁴⁰ Sehâvî, *Cevâhir*, 336. Tespit edilebildiği kadarıyla *Cevâhir*’de 7 tane kutsî hadis bulunmaktadır. Bk. 280 (Mevzû’, merfû’), 334 (Mevzû’, merfû’), 338 (Hasen, merfû’), 343 (Mevzû’, merfû’), 380 (Mevzû’, merfû’), 416 (Mevzû’, merfû’).

⁴¹ Sehâvî, *Cevâhir*, 482.

⁴² Bk. 163, 313, 395, 481, 490, 491.

⁴³ Bk. Metne şâhid olarak 169, müselsel metnin manasında 273, müselsel senede şâhid olarak 159.

⁴⁴ Sehâvî, *Cevâhir*, 165.

olarak şahıs ismi ya da eser ismi zikrederken açık ifadeler kullanmıştır. Sehâvî'nin *Cevâhir*'de kendi eserlerine de atıf yaptığı tespit edilmiştir. Bu sebeple eserin kaynaklarını; kendi eserleri ve diğer müellifler ve eserleri şeklinde ayırmak uygun olacaktır.

2.1. Sehâvî'nin Kendi Eserleri

Sehâvî'nin 200'ün üzerinde eser telif etmiş olduğu ancak bunların önemli bir kısmının günümüze ulaşmadığı bilinmektedir.⁴⁵ *Cevâhir*'i incelerken bizzat Sehâvî'nin kendine atıfta bulunduğu tespit edilen eserleri şunlardır:

1. *el-Ehâdîsü'l-büldâniyyât*⁴⁶
2. *Bezlü'l-himme fî ehâdîsi'r-rahme*⁴⁷
3. *el-Kavlü'l-Bârî fî tekellemeti tahrîci İbn Hacer (el-Ezkâr)*⁴⁸
4. *Tahrîcu'l-erbeîne'n-neveviyye*⁴⁹
5. *Cüz'ü fî Turuki Hadîsî Seyyidi Taâmi Ehli'd-dünya ve Ehli'l-Cenne*⁵⁰
6. *Cüz'ü fî Kassi'l-ezfâr*⁵¹
7. *Cüz'ü fî Lebsi'l-hırkati's-sûfiyye*⁵²
8. *el-Cevâhîr ve'd-dürer fî tercemeti şeyhi'l-İslâm İbn Hacer*⁵³
9. *Fethu'l-muğayyer Şerhu Elfiyeti'l-Hadîs*⁵⁴
10. *el-Kavlü'l-bed'i' fî's-salâti ala'l-Habîbi's-Şefti*⁵⁵
11. *el-Ehâdîsü'l-mütebâyinât*⁵⁶

Bu eserlerin 3 tanesinin tek bir hadisi ele alan cüz olduğuna dikkat çekerek Sehâvî'nin kendine ait 11 esere atıf yaptığı söylenebilir.

⁴⁵ Tomar, "Sehâvî", 36/314.

⁴⁶ Sehâvî, *Cevâhir*, 198, 494, 497, 499, 513.

⁴⁷ Sehâvî, *Cevâhir*, 64.

⁴⁸ Sehâvî, *Cevâhir*, 198, 405.

⁴⁹ Sehâvî, *Cevâhir*, 201, 494, 513.

⁵⁰ Sehâvî, *Cevâhir*, 155.

⁵¹ Sehâvî, *Cevâhir*, 75.

⁵² Sehâvî, *Cevâhir*, 148.

⁵³ Sehâvî, *Cevâhir*, 40, 495.

⁵⁴ Sehâvî, *Cevâhir*, 205.

⁵⁵ Sehâvî, *Cevâhir*, 433, 495, 498, 499, 513.

⁵⁶ Sehâvî, *Cevâhir*, 63.

2.2. Sehâvî'nin Atıfta Bulunduğu Müellifler ve Eserleri

Sehâvî'nin eserini yazarken daha çok başka müellif ve eserlerinden faydalandığı görülmüştür.⁵⁷ Öncelikle yararlanılan müselsel eserler ve müelliflerini bilmek faydalı olacaktır. Sehâvî'nin atıfta bulunduğu yazarlar ve eserleri şunlardır:

Müselselâtü el-Kettânî, *Müselselâtü İbn el-Mufaddal el-Makdisî*, *Müselselâtü İbn Şâdân*, *Müselselâtü İbn Semmân*, *Müselselâtü İbn Mesdî*, *Müselselâtü Ebi'l-Mehâsin el-Mâlikî*, *Müselselâtü Ebî Mansûr el- Bağdâdî*, *Müselselâtü Ebî Nuaym el-Esbehânî*, *Müselselâtü Ahsiyekî*, *ed-Dibâcî*, *Müselselâtü es-Sâ'dî*, *Müselselâtü es-Sâidiyye*, *Müselselâtü el-'Âlâî*, *Müselselâtü el-Ğaznevî*, *Müselselâtü el-Ğurâfî*, *Müselselâtü en-Nersî*, *Müselselâtü el-Hervî*, *Müselselâtü İbn Ebî Asrûn* ve *Müselselâtü Hennâd en-Neseî* olmak üzere 19 eserden yararlanmıştır. Ayrıca İbnü's-Salâh, Takiyüddîn es-Subkî, Şemseddin Ebû Abdullâh ez-Zehabî ve Mansûr b. Selim tarafından tek müselsel hadis üzerine, *Turuku Hadîsi er-Râhimûne yerhamühümü'r-Rahmân (el-Müselsel bi'l-evveliye)* adıyla kaleme alınmış 4 kitap daha bulunmaktadır. Sehâvî'nin toplamda 23 müselselden istifade ettiği ve en fazla *el-Kettânî* ve *İbn el-Mufaddal*'a atıf yaptığı görülmüştür.

Cevâhir'in geneline bakıldığında Sehâvî'nin kendi eserleri dahil 160 kitaba müracaat ettiği görülmektedir. Diğer müellif ve eserlerinden oluşan tablo şöyledir:

Sıra No	Müellifin Adı	Eser Adı	Sayfa No	Esere Atıf	Müellife Atıf
1	Ebû Nuaym el-İsfahânî (ö. 430/1038)	<i>Ahbârü'd-dîke</i>	373	1	1
		<i>Târîhu İsbehân</i>	166	1	1
		<i>Tefsîru İbn Merdûye</i>	298	1	
		<i>Hilyetü'l-evliyâ' ve Tabakâtü'l-esfiyâ'</i>	181, 310, 332	3	3
		<i>et-Tıbbu'n-Nevevî</i>	154	1	1
		<i>Amelü'l-yevm ve'l-leyl</i>	418	1	1
2	Buhârî	<i>Edebü'l-müfred</i>	177	1	1
		<i>et-Târîhu'l-kebir</i>	212, 411	2	2
		<i>Sahîhu'l-Buhârî</i>	97, 115, 213, 216, 221, 243, 326, 412, 449	9	9
		<i>el-Künâ</i>	62	1	
3	Şehredâr b. Şîrûye Deylemî (ö. 558/1163)	<i>Müsnedü'd-Deylemî/ Müsnedü'l-Firdevs</i>	75, 80, 89, 132, 291, 297, 318, 321, 333, 351, 359, 369, 370, 379, 380, 381, 386, 423, 432, 483	20	18
4	Beyhakî (ö. 458/1066)	<i>ed-Deavât</i>	472	1	1
		<i>Delâilü'n-Nübüvve</i>	449	1	1
		<i>Sünenü'l-kübrâ</i>	106, 237, 391	3	3

⁵⁷ Sehâvî, meşhur eseri *ed-Đav'ü'l-lâmî*'de kendi biyografisine ayırdığı bölümde ilim tahsil ettiği hocalarını zikretmiştir. Sehâvî, Şemseddin Muhammed b. Abdurrahman es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmî li-ehli'l-karni't-tâsi'* (Beyrut: Dâru Mektebeti'l-Hayât, ts.), 8/2-32.

		<i>Şuabu'l-îmân</i>	62, 123, 454	3	3
		<i>el-Medhal</i>	438	1	1
		<i>Ma'rifetü's-Sünen ve'-âsâr</i>	438	1	1
5	el-Hâkim en-Nîsâbü'rî (ö. 405/1014)	<i>Müstedrek li'l-Hâkim</i>	63, 122, 125, 194, 212, 223, 256, 286, 364, 448	10	10
		<i>Ma'rifetü Ulûmi'l-Hadîs</i>	428	1	1
6	Ahmed b. Hanbel	<i>el-Müsned</i>	62, 67, 97, 110, 111, 196, 201, 276, 287, 324, 471	11	11
7	İbn Hibbân	<i>Sahîh-i İbn Hibbân</i>	176, 194, 200, 256, 333, 362, 450, 471	8	8
8	Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî (ö. 360/971)	<i>Cüzü fîhi Turuku Hadîsi "Men Kezzebe aleyye Müteammiden"</i>	438	1	1
		<i>Kitâbu'd-duâ'</i>	472	1	1
		<i>Mu'cemü'l-avsât</i>	355		1
		<i>Mu'cemü'l-kebîr</i>	448	1	1
		<i>Mekârimü'l-ahlâk</i>	453	1	1
9	İbn Hacer (ö. 852/1449)	<i>el-Erba'üne'l-mühezzebe</i>	210	1	1
		<i>el-İmtâu'l-erbeîne'l-mütebâniye's-sema'</i>	210	1	1
		<i>Zehru'l-Firdevs</i>	135	1	
		<i>Fethu'l-bârî</i>	450	1	1
10	Müslim	<i>Sahîh-i Müslim</i>	97, 299, 324, 410, 443	5	5
11	Ebû Dâvûd	<i>Sünen-i Ebî Dâvûd</i>	63, 105, 196, 325	4	4
12	Dârekutnî (ö. 385/995)	<i>Sünen-i Dârekutnî</i>	106, 111, 325	2	3
		<i>el-Mü'telefü ve'lmuhtelefü</i>	167	1	1
13	Ebu'l-Ferec İbnü'l Cevzî (ö. 597/1201)	<i>el-İlelü'l-mütenâhiye</i>	354	1	1
		<i>El-Muntazam fî fi-târîh ve'l-mülûk</i>	446	1	1
		<i>el-Mevdûâtü'l-kübrâ</i>	134	1	1
14	İbn Mâce	<i>Sünen-i İbn Mâce</i>	276, 333, 448	3	3
15	İbn Ebî Şeybe el-Absî el-Kûfî (ö. 235/849)	<i>el-Musannefli-Ebî Şeybe</i>	237, 297, 466	3	3
16	Nesâî	<i>Sünenü'l-kübrâ</i>	253	1	1
		<i>Amelü'l-yevm ve'l-leyl</i>	251, 276	2	2
17	Muhammed b. Abdîrrahman ez-Zehebî (ö. 748/1348)	<i>Hadîsü Ebî Tâhir İbni'l-Muhallis</i>	439	1	
		<i>Mîzânü'l-'itidâl</i>	81, 89	2	2
18	Hattâbî (ö. 388/998)	<i>el-Uzlet</i>	315, 316	2	2
		<i>Garîbü'l-Hadîs</i>	168	1	1
		<i>el-Erbaûn</i>	288	1	1

19	İbnü'l-Mübârek (ö. 181/797)	<i>el-Cihâd</i>	288	1	1
		<i>Kitâbu'z-Zühd</i>	316	1	1
20	Hatîb el-Bağdâdî (ö. 463/1071)	<i>İtidâ'ü'l-ilm el-amel</i>	158	1	1
		<i>el-Mü'telefü ve'lmuhtelefü</i>	404		1
21	el-Hâris b. Ebî Üsâme	<i>Müsnedü el-Hâris b. Ebî Üsâme</i>	170, 180	2	2
22	Ebû Abdullah Hüseyn b. Hârûn	<i>Emâli'd-Dabbî</i>	270, 370	2	2
23	Abd b. Humeyd el- Kissî (el-Keşşî) (ö. 249/863-64)	<i>Müsnedü Abd b. Humeyd</i>	180, 212	2	2
24	Dârimî	<i>Sünen-i Dârimî</i>	105, 229	2	2
25	İbn Şâhîn (ö. 385/996)	<i>Fadlu'l-muammerîn</i>	259	1	1
		<i>Mu'cemu's-sahâbe</i>	197	1	1
26	Kadı İyâz (ö. 544/1149)	<i>eş-Şifâ' bi-ta'rîfi hukûki'l- Mustafâ</i>	89, 431	2	2
27	Neysâbü'rî (ö. 405/1014)	<i>el-Mieteyn li-Ebî Osmân</i>	154, 326	2	
28	Tirmizî	<i>Sünen-i Tirmizî</i>	178, 475	2	2
29	İbn Asâkir (ö. 571/1176)	<i>Târîhu Dimeşk</i>	411	1	1
30	İsmâîl b. Muhammed et-Teymî (ö. 535/1141)	<i>et-Terğîb ve't-Terhîb</i>	387	1	1
31	el-İrâkî (ö. 826/1423)	<i>Tekellemeü't-tekelleme li- Şerhi'l-Mühezzebe</i>	112	1	1
32	Abdullah b. Muhammed b. Cafer	<i>es-Sevâb li Ebîş-Şeyh</i>	354	1	1
33	Muhammed b. Ahmed	<i>Cüzü Ebî el-Hüseyn el- Âbnûsî</i>	315	1	1
34	Ahmed b. el-Ferât	<i>Cüzü Ebî Mesud İbnü'l- Ferât</i>	439	1	1
35	el-Münzirî	<i>Cüzü fi Âşûrâ'</i>	84	1	1
36	el-Esedî	<i>Cüzü Lüveyn</i>	414	1	
37	Ebû Nasr el-Ğassânî	<i>Cüzü Me'mûn b. Hârûn</i>	98	1	
38	Ebû Osmân el- Horâsânî	<i>Sünen-i Saîd b. Mansûr</i>	237	1	
39	İbn İmâd el-Ekfesehî	<i>Şerhu'r-Risâle</i>	157	1	1
40	Ebû Zür'a	<i>eş-Şuarâ'</i>	164	1	1
41	Ebû Ya'lâ	<i>es-Sahâbe</i>	167	1	1
42	İbn Huzeyme	<i>Sahîh-i İbn Huzeyme</i>	311	1	1
43	es-San'ânî (ö. 211/826-27)	<i>Sâhifetü Hemmâm b. Münebbih</i>	422	1	
44	el-Ezdî	<i>ed-Duâfâ'</i>	366	1	1
45	İbn Sa'd (ö. 230/845)	<i>et-Tabâkâtü'l-kübrâ</i>	449	1	1

46	Zeynüddîn Ebu'l-Fadl	<i>Uşâriyyâtü'l-İrâkî</i>	67	1	1
47	İbnü's-Sünnî	<i>Ameliü'l-yevm ve'l-leyl</i>	420	1	1
48	İbn Yûnus	<i>el-Ğurabâ'</i>	414	1	1
49	İbn Abdü'l-Hakem	<i>Fütûhu Mısra ve'l-Mağrîb</i>	186	1	1
50	İbn Ebî'd-dünyâ'	<i>el-Ferec ba'de's-Şidde</i>	386	1	1
51	Ebû Muhammed er-Rabâi'	<i>Fedâilü's-Şâm</i>	195	1	1
52	Ebû'l-Abbâs el-Mürhibî	<i>Fadlû'l-ilm</i>	168	1	1
53	Ali b. el-Hasan el-Mevsilî	<i>el-Hileyât</i>	182, 429	1	
54	Ahmed b. Cafer el-Hanbelî	<i>Zevâidü Müsned-i Ahmed</i>	201	1	
55	Temâmü'r-Râzî	<i>Fevâidü Temmâmi'r-Râzî</i>	353	1	1
56	el-Hâkim el-Kerâbîsî	<i>el-Künâ</i>	68	1	1
57	Ebû Şurayh	<i>el-Mietü's-Şurayhiyye</i>	180	1	
58	Osmân b. Ahmed b. ed-Dekkâk	<i>Hadisü İbn'i-Simâk</i>	345	1	
59	el-Hüseyn b. İsmâil el-Mehâmîlî (ö. 330/942)	<i>el-Mehâmiliyyât</i>	439	1	
		<i>Kitâbu'd-duâ'</i>	253	1	1
60	ed-Deynûrî	<i>el-Mücâlese</i>	88	1	1
61	Ziyâ' el-Makdisî	<i>el-Muhtâr</i>	197	1	1
62	Ebû Sâlih	<i>Mesânidü'l-kurrâ'</i>	123	1	1
63	el-Cürcânî	<i>Müstahracü'l-İsmâilî</i>	450	1	1
64	Esferayînî	<i>Müstahracü Ebî Avâne</i>	222, 223	2	1
65	el-Mervezî	<i>Müsnedü Ebî Bekr</i>	276	1	1
66	Ebû Dâvûd et-Tayâlisî (ö. 204/819)	<i>el-Müsned</i>	450	1	1
67	Ahmed b. Menî' b. Abdirrahmân (ö. 244/858-59)	<i>Müsnedü İbn Menî'</i>	276	1	1
68	İshâk b. Râhûye	<i>Müsned</i>	311	1	1
69	el-Bezzâr (ö. 292/905)	<i>Müsnedü'l-Bezzâr</i>	166	1	1
70	Abdullah b. ez-Zübeyr el-Humeydî (ö. 219/834)	<i>Müsnedü Humeydî</i>	62	1	1
71	Muhammed b. Selâme el-Kudâî (ö. 454/1062)	<i>Müsnedü eş-Şihâb/ Müsnedü'l-Kudâî</i>	349, 475	1	1
72	İbn Abdilber (ö. 463/1071)	<i>el-İstîâb fî Marifeti'l-ashâb</i>	170	1	1
73	İsâ b. Alî el-Bağdâdî	<i>Emâlî İbn Cerrâh</i>	257	1	1

74	el-Hasen b. Süfyân eş-Şeybânî (ö. 303/916)	Müsnedü'n-Nesevî	166		
75	Ahmed b. Muhammed el-Bağdâdî	Emâli İbni'n-Nekkûr	75	1	1
76	Ebu'l-Hasen es-Sa'dî	Meşihatü'l-fahr İbn Buhârî	408	1	
77	İbn Mûsâ	Meşihatü'l-l-Kâdî İyâz	408		
78	Ebû Bekr es-San'ânî (ö. 211/826-27)	Musannef Abdürrezzâk	316		1
79	Ebû Ya'lâ Ahmed b. Alî el-Mevsilî (ö. 307/919)	Mu'cemu Ebî Ya'lâ	256	1	1
80	Reşîd el-Attâr (ö. 662/1264)	Mu'cemu'r-Reşîd el-Attâr	144		1
81	el-Beğavî (ö. 516/1122)	Mu'cemu's-sahâbe	196	1	1
82	İmam Şâfiî (ö. 204/819)	er-Risâle	480	1	
83	İbn Mende (ö. 395/1005)	Ma'rifetü's-Sahâbe	315	1	1
84	Muvaffakuddin İbn Kudâme'nin (ö. 620/1223)	el-Mukni'	112	1	1
85	Ebu'l-Fadl el-Cüzâî	el-Müntehâ	305	1	1
86	Ebû Mûsâ el-Medîni (ö. 581/1185)	Nüzhëtü'l-huffâz	232	1	1
87	İbn Sahr	Nüşatü İbn Sahr	393		1
88	Şîrâzî	el-Elkâb	167	1	1
89	Ebû Müshir Abdüla'lâ b. Müshir (ö. 218/833)	Nüşatü İbn Müshir	189		
90	İbnü'l-Esîr (ö. 606/1210)	en-Nihâye fi Garîbi'l-Hadîs	334	1	
91	el-Vâhidî (ö. 468/1076)	el-Vasît fi't-tefsîr	303	1	1
92	Alî b. el-Hasan ed-Dimeşkî	Ebnâü's-sebîn	260	1	
93	İbn'ül-Mufaddal (ö. 611/1214)	el-Erbaûn	403	1	1

Sehâvî'nin müracaat ettiği eserlerin çoğunluğunun üçüncü ve dördüncü derecedeki eserlerden oluşması, müselsel hadislerin bu kitaplarda bulunmasından kaynaklanmaktadır. Bütün bu verilerden yola çıkarak, bu kadar müellif ve eserin 102 hadisle yapılan tek bir çalışmaya kaynaklık etmesi, Cevâhîr'in kaynak yönünden zengin olduğuna işaret ettiği gibi Sehâvî'nin de bu konudaki bilgisinin ve emeğinin çokluğuna işaret etmektedir.

Tespit edildiği kadarıyla Sehâvî eserinde 310 defa kaynaklara atıfta bulunmuştur. İncelenen hadis sayısının 102 olduğu hatırlanacak olursa her bir hadis için ortalama atıf sayısı 3,02 olmaktadır. Yani her bir hadis ortalama 3'ten fazla kaynaktan incelenmiştir. Bu durum rivâyet ilmiyle meşgul olan Sehâvî'nin kaynakları inceleme konusundaki hassasiyetini ve ilmî dirayetini göstermektedir.

3. Eserde Hadisleri İncelerken Takip Edilen Yöntem

Sehâvî'nin araştırma ve inceleme yaparken pek çok kaynaktan yararlandığı anlaşılmıştır. Çalışmanın bu bölümünde onun kitabına aldığı müselsel hadisleri değerlendirirken nasıl bir yöntem takip ettiği; hadisin kaynağının tespiti, sened ve metin değerlendirmeleri üzerinden anlaşılmasına çalışılacak ve son olarak eserde görüşleri nakledilen hadisçilere değinilecektir.

Sehâvî, hadis ilminin temel kaynaklarının yazıldığı ve üzerine yapılan çalışmaların tamamlandığı zamanlardan sonra gelmiş, bu vesileyle araştırma yaparken müracaat edeceği kaynakları hazır bulmuştur.

Cevâhir'in amacı, müselsel hadisleri çeşitleriyle sıralayarak sıhhatlerini tespit etmek olduğu için eserin yöntemi de araştırma, inceleme ve tenkit olmuştur. Hadisleri sıralarken Sehâvî önce tarih, zaman, mekân, şeyhten tahammül şekli, râvinin sıfatı, râvinin kimliği, râvinin sözlü ve fiili davranışları gibi ana konular belirlemiştir. Bu ana konuları; evveliyeye, ahiriyeye, bayram, Perşembe, Cuma, Mültezem, fâkih, hâfız, Mısrî, isim, künye, nisbe, Saf Sûresi'ni sonuna kadar okumak, elleri kenetlemek, yere vurmamak, musâfaha yapmak gibi bölümlere ayırmıştır.

Sehâvî, eserinde 102 hadisi yazarken her hadisten önce *هو المسلسل بالأولية* şeklinde, kaçınıcı hadis olduğunu sıra sayısıyla yazmış ve bu sayının yanında, hadisin müselsel türünü belirtmiştir.

3.1. İncelenen Hadisin Kaynağı

Sehâvî, *Cevâhir*'de kendisine kadar ulaşan hadisleri esas almıştır. Kendisine kadar gelen hadisleri *أخبرني / حدثني / أنبأني / قرأت* lafızları ile zikretmeye başlayarak senedin tamamını yazmıştır. Senedi zikrederken yer yer râvileri tanıtıcı ek bilgiler vermektedir. Hadisin metnini de yazdıktan sonra kendisine kadar ulaşan başka bir senedi varsa tahvîl hâ'sından (ح~)⁵⁸ sonra sened ve metin olarak kısaltma yapmadan eklemiştir.

Hadisin sened ve metin tespitinden sonra çoğunlukla ilk olarak hadisin sıhhat durumunu *حديث صحيح / حديث ضعيف* gibi lafızlarla kısaca ifade etmiştir.⁵⁹ Sonrasında hadisin tahric edildiği diğer kaynakları; bazen müellif ve kitap ismiyle bazen sadece müellif ismiyle zikretmiştir. Mesela 1. hadiste;

⁵⁸ Tahvîl: Hadisin bir senedinden diğerine geçilirken araya bir "ha" harfi konulmasıdır. Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, 387.

⁵⁹ Sehâvî, *Cevâhir*, 62, 73, 109, 434.

Buhârî *el-Künâ ve Edeb'te*, Ahmed ve Humeydî *Müsned'lerinde*, Beyhakî *eş-Şuab'da* ve Ebû Dâvûd *es-Sünen'de*, İbn Ebî Şeybe ve Tirmizî tahrir etmiştir, açıklamasını yapmıştır.

3.2. Hadislerin Sened Değerlendirmesi

Sehâvî hadislerin sened ve metin değerlendirmesini yaparken kendinden önceki hadisçilerin görüşlerinden yararlanmıştı. Hadisleri diğer kaynaklardan tahrir ederken hadisin sıhhati veya râvi hakkında bilgi varsa onu da aktarmıştır.

Senedlerde tespit ettiği yanlışları düzeltmiştir. 94. hadisin senedindeki râvinin Muhammed b. Abdullah b. Ziyâd değil Abdullah b. Muhammed b. Ziyâd olduğunu söylemiştir. Bazen hadisin usûl yönünden özelliğini zikretmiştir. 92. hadiste Hz. Ali'ye ait bir hadisin mevkûf olduğunu ifade etmiştir.⁶⁰

Naklettiği hadisin zayıf olduğunu söyledikten sonra şâhidleri sıralar ve şâhidlerin sıhhat durumu hakkında bilgi verir.⁶¹ Senedde yer alan râvilerden biri cerh edilmişse bunu istilâhî terimlerle zikretmiştir. Mesela; 81. hadiste râvi el-Bekrî için Ebû Hâtim'in "Zâhibü'l-hâdis" dediğini kaydetmiştir.⁶²

Rivâyetin uydurma olduğunu gerekçeleri ile açıklarken, açıklama yapmadan hadisin uydurma olduğunun söylenmesinin caiz olmadığını, Allah'ın iftira atan kimseyi azarladığını ifade ederek, cerh gerekçelerinin açıkça belirtilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir.⁶³

İncelediği hadisin tariklerini toplayan çalışmalar varsa bunlara atıfta bulunmuştur. Mesela; 1. hadiste açıklama yaparken bu hadisin tariklerinin Zehebî, es-Subkî ve İbn Salâh tarafından -eserlerin ismini zikretmeden- cem edildiğini söylemiştir.⁶⁴

Sehâvî, râvilerle ilgili başka kaynaklardan bilgi verdiği gibi kendisi de değerlendirmeler yapmıştır. Bazen قلت diyerek kendi görüşünü kısa ve net olarak söylemiş, bazen de تمتة diyerek tamamlayıcı bilgiler vermiştir. Mesela 79. hadiste bir hataya işaret ettikten sonra râvi Muhammed b. Hammâd'ın "Fîhi lîn (Gevşeklik var)" ve Saîd b. Zerbî'nin "Daîfun (Zayıf)" olduğunu söylemiştir.⁶⁵ 81. hadiste, hadisin farklı bir tarikini verdikten sonra senedde birden fazla râvi hakkında hüküm bulamadığını ve bu sebeple hadisin teselsül olarak sahih olmadığını ifade etmiştir.⁶⁶ 56. hadisin sened ve metnini verdikten sonra hadisi Ebû Nuaym'ın *Ahbâru'd-Dik'*inde bulamadığını ve senedde

⁶⁰ Sehâvî, *Cevâhir*, 477.

⁶¹ Sehâvî, *Cevâhir*, 227, 418-420.

⁶² Sehâvî, *Cevâhir*, 454.

⁶³ Sehâvî, *Cevâhir*, 365.

⁶⁴ Sehâvî, *Cevâhir*, 63-64.

⁶⁵ Sehâvî, *Cevâhir*, 443.

⁶⁶ Sehâvî, *Cevâhir*, 453.

münkerlerin çok olduğunu belirterek hadisin sened ve metin yönünden uydurma (bâtıl) olduğunu söylemiştir.⁶⁷

Sehâvî'nin zaman zaman kendinden önceki hadisçilerin görüşlerine itiraz ettiği görülmektedir. 20. hadis için “Garîb (حديث قريب)” dedikten sonra aynı hadisin teselsüzsüz olan sened ve metnini naklederek bu ikinci hadisi tahric eden kaynakları sıralamıştır. Her ne kadar senedteki râvinin kimliği tespit edilememiş olsa da metnin şevâdinin olduğunu ve bu vesileyle hadisin “Hasen” olduğunu söylemiştir.⁶⁸ 78. hadiste “Kim benim adıma yalan uydurursa, ateşte oturacağı yere hazırlansın.” buyurulmaktadır. Sehâvî bu hadisin râvi el-Hasan ed-Darrâb’dan dolayı zayıf görüldüğünü fakat bu gerekçenin yanlış olduğunu düşündüğünü söylemiştir. Çünkü Hasan’ın, Ebû Cafer’den rivayet etmesi mümkündür diyerek kaynaklara atıf yapmıştır.⁶⁹ Bu ve benzeri örnekleri eser boyunca görmek mümkündür.

3.3. Hadislerin Metin Bağlamında Değerlendirilmesi

Sehâvî, hadisin kaynağını tespit edip, senedi ve râvileri inceledikten sonra hadis hakkında metin tenkiti yoluyla bir sonuca ulaşmaya çalışır. Onun hadisleri sened-metin yönünden bütün olarak tenkit ettiği gibi sened ve metin tenkitini ayrı ayrı yaptığı da görülmektedir. 77. hadiste Hz. Peygamber; “Kişi sevdiğiyle beraberdir.” buyurmaktadır. Sehâvî, bu hadisin teselsülünün uydurma olduğunu -râviler hakkında ayrıntılı bilgi vererek- ancak metnin sağlam olduğunu söylemiş ve farklı tarihleri sıralamıştır.⁷⁰ Yine Hz. Peygamber’in sağ eline yüzük taktığını bildiren 67. hadis için, teselsülünün zayıf olduğunu fakat onun sağ eline yüzük taktığına dair başka hadislerin olduğunu söyleyerek sened ve metinle iki hadis nakletmiş ve sahabeden Enes (r.a.), Câbir (r.a.) ve Âişe (r.anhâ) gibi pek çok kişiden bu konuda hadis nakledildiğini eklemiştir.⁷¹

Sehâvî, sened tenkidinde olduğu gibi metin değerlendirmesini yaparken kendinden önceki hadisçilerin görüşlerinden yararlanmış ve zaman zaman bu görüşleri eleştirmiştir. 5. hadiste Mültezem’de duanın kabul olunacağına dair hadisin sened ve metnini verdikten sonra hadisin farklı tarihlerini de kaydetmiştir. Zehebî’nin bir râvi için hadis uyduran bir kimse olduğunu söylemesine karşılık bir mevkûf bir şâhid göstermiş ve her halükârda Mültezem duaların kabul olunacağı yer olarak bilindir, demiştir.⁷²

84. hadiste; “Peynir devâdır (derttir), ceviz devâdır (derttir). İki bir araya gelirse Allah’ın izniyle şifa olurlar.” buyurulmaktadır. Sehâvî, hadisin uydurma olduğunu söyledikten sonra İbnü’l-Cevzî’nin (ö. 597/1201) *el-Mevdûât*’ta bu hadisi üç vecihle naklettiğini ve uydurma olduğuna

⁶⁷ Sehâvî, *Cevâhir*, 373.

⁶⁸ Sehâvî, *Cevâhir*, 213.

⁶⁹ Sehâvî, *Cevâhir*, 438.

⁷⁰ Sehâvî, *Cevâhir*, 434.

⁷¹ Sehâvî, *Cevâhir*, 400.

⁷² Sehâvî, *Cevâhir*, 89-90.

hükmettiğini eklemiştir. İbnü'l-Cevzî, ağzından hikmetli sözler dökülen Hz. Peygamber'e bugün doktorların onaylamadığı bir bilgiyi nispet ederek bu hadisi uyduran kişiye Allah'ın cezasını vereceğini söylemiştir.⁷³ Sehâvî'nin İbnü'l-Cevzî'den bu alıntıyı yapmasından, metin tenkitinde ilmî değer taşımayan görüşleri eleştirdiği ve bilimsel verileri dikkate aldığı anlaşılmaktadır.

Cevâhir'de müselsel olarak nakledilen şiirler bulunmaktadır.⁷⁴ Sehâvî 64, 65, 99, 100, 101 ve 102. hadislerde olduğu gibi senedle beraber şiir metnini vermiş ve hiçbir açıklama yapmamıştır. Bazen de 15. hadiste olduğu gibi bir şiiri diğerine şahid olarak kaydetmiştir.⁷⁵

Sehâvî müselesel bi's-sûfiyyîn olan 13. hadise şahid olan hadisin râvisi için Zehebî'nin zâhidler hakkında uydurma haber getirdiğini söyleyerek uzun bir açıklamaya girişmiştir. Önce sûfi elbisesini giyen pek çok kişi olduğunu söyleyerek tek tek isimleri sıralamış,⁷⁶ ardından sözlerine şöyle devam etmiştir: “Sâlih kimseleri anarak ve geçmiş hadis imamlarının izini takip ederek burada şunları söylemek gerekir ki ben hadisin doğru olmadığını hatta uydurmanın da ötesinde munkatî' olduğunu düşünüyorum. Şeyhimiz de aynı görüştedir ve ‘Nebî'nin (s.a.v) sûfler arasındaki ashâbından birine hırka giydirdiği veya ashâbından bir başkasının bunu yaptığına dair bize sahih, hasen veya zayıf olarak hiçbir hadis ulaşmamıştır. Bu konudaki hadislerin tamamı uydurmadır. Ali'nin Hasan el-Basrî'ye hırka giydirdiğini söyleyen kimsenin sözü yalandır.’ demiştir. Şeyhimiz bu konuda yalnız değildir. Ben de bu konuyu bir cüzde açıkladım.” diyerek konuyu daha fazla uzatmadan kendi eserine işaret etmiştir.⁷⁷ Çok uzun açıklamalara girmeyen Sehâvî'nin yeri geldiğinde ana konudan uzaklaşarak dolaylı konularda uzun açıklamalar yaptığı görülmektedir. Sehâvî'nin gündemdeki tartışmalı bir konu hakkında şeyhinin ve aynı doğrultudaki kendi düşüncesini aktarması ve hatta bu konuda özel bir çalışma yapmış olduğunu söylemesi, âlimin çekinmeden ilmî üslup çerçevesinde güncel meseleler hakkında görüş bildirmesi gerektiğine işaret eder.

Sehâvî'nin, hadisleri tenkit ederken “onları kaydederek sözü uzatmayacağını” söyleyerek bildiği tüm hadisleri kaydetmemesi, kitabın hacminin artmasını engellemiş olduğunu göstermektedir.⁷⁸ Bazen konu hakkında daha önce bilgi verildiğini söylemiş,⁷⁹ bazen de konu hakkında ayrıntılı bilgi için okuyucuyu kendi yazdığı eserlerine yönlendirmiştir. “Utanmıyorsan dilediğini yap!” hadisinin, meşhur bir hadis olduğunu söylemiş, hadisi tahric edenleri sıraladıktan sonra *Tahrîcu'l-erbeîne'n-neveviyye*'de bu konuyu ayrıntılı olarak ele aldığını ifade etmiştir.⁸⁰ Yine Enes b. Mâlik'in; “Ben Resûlullâh'ın ellerinden başka atlas ve ipek olarak hiçbir şeye dokunmadım.” hadisinin

⁷³ Sehâvî, *Cevâhir*, 462.

⁷⁴ Bk. Sehâvî, *Cevâhir*, 163, 313, 350, 395, 457, 481, 490, 491.

⁷⁵ Sehâvî, *Cevâhir*, 129.

⁷⁶ Bk. Sehâvî, *Cevâhir*, 145-147.

⁷⁷ Sehâvî, *Cevâhir*, 148.

⁷⁸ Bk. Sehâvî, *Cevâhir*, 75, 414.

⁷⁹ Bk. Sehâvî, *Cevâhir*, 489.

⁸⁰ Sehâvî, *Cevâhir*, 201.

tariklerini verdikten sonra musâfaha hakkında gelen hadisleri *Tahrîcu'l-ezkâr*'da cem ettiğini söylemiştir.

Buraya kadar Sehâvî'nin, senet tenkitiyle yetinmeyip metin tenkiti de yaptığı anlaşılmıştır.

3.4. Eserde Görüşleri Nakledilen Hadisçiler

Sehâvî'nin sened ve metin tenkiti yaparken, kendinden önceki âlimlerin görüşlerinden yararlanmış olduğu görülmüştür. Bu sebeple onun görüşünü naklettiği kaynakları bilmek, ulaştığı sonuçların doğru olup olmadığını anlayabilmek için gereklidir. Sehâvî'nin *Cevâhir*'de nakilde bulunduğu âlimlerden bazıları şunlardır:

İmam Şafîî (ö. 204/820), Ebû Nuaym (ö. 219/834), İbn Sa'd, İbn Maîn (ö. 233/848), İbn Ebû Şeybe (ö. 235/849), Ahmed b. Hanbel, Dârimî, Buhârî, Müslim, İbn Mâce, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, Ebû Ya'lâ, İbn Hibbân, Dârekutnî, Hattâbî, Beyhakî, Kadı İyâz, Hatib el-Bağdâdî (ö. 463/1071), İbn Abdilber, İbnü'l-Cevzî, Zehebî (ö. 748/1348) ve İbn Hacer.

Sehâvî'nin kendisine hadis nakleden hocaları arasında kadın muhaddisler de bulunmaktadır. Bu isimler Âmine bint Nasrullâh b. Ahmed b. Muhammed (ö. 853/1449),⁸¹ Ümmü Yûsuf es-Sâlihiyye (ö. 804/1402),⁸² Zeyneb bint Abdullâh Ümmü Muhammed (ö. 856/1452),⁸³ Sâre bint Ömer (ö. 855/1451)⁸⁴ ve Ümmü Hânî' Meryem bint Alî b. el-Kâdî el-Hûrûniyye'dir (ö. 871/1467).⁸⁵

Sehâvî'nin adını zikrettiği hadisçiler bu isimlerle sınırlı değildir. Görüldüğü üzere o, hadis ilminde otorite olarak kabul edilen âlimlerin görüş ve eserlerinden faydalanmıştır. Sehâvî'nin bu davranışı *Cevâhir*'in ilmî yönden değerini artırmaktadır. Daha önce de ifade edildiği gibi Sehâvî, sadece yukarıda adı geçen belli başlı isimlerin görüşlerini nakletmekle yetinmemiş, kendisi de değerlendirme yapmış ve zaman zaman öncekilerin görüşlerine itiraz etmiştir.

Sonuç

Sehâvî, hayatının erken dönemlerinden itibaren ilmî faaliyetlerin içerisinde bulunmuş, İbn Hacer'in en iyi talebesi olmuş ve dört yüze yakın âlimden ilim öğrenmiştir. Onun geride iki yüze yakın eser bıraktığı fakat önemli bir kısmının günümüze ulaşmadığı bilinmektedir. Sehâvî'nin günümüze ulaşan eserleri, ilim dünyasına katkıda bulunmuştur. Biyografi alanında yazdığı *ed-Đav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'* ve müştehir hadisler alanında yazdığı *el-Makâsîdü'l-ħasene fi beyâni kesîrin mine'l-ehâdisi'l-müştehire 'ale'l-elsine* gibi eserleri üzerine çalışmalar yapılmıştır.

⁸¹ Sehâvî, *ed-Đav'ü'l-lâmi'*, 12/5.

⁸² Sehâvî, *ed-Đav'ü'l-lâmi'*, 12/6.

⁸³ Sehâvî, *ed-Đav'ü'l-lâmi'*, 12/42.

⁸⁴ Sehâvî, *ed-Đav'ü'l-lâmi'*, 12/52.

⁸⁵ Sehâvî, *ed-Đav'ü'l-lâmi'*, 12/156. Eserde Ümmü Muhammed bint Alî, Meryem bint Alî, Ümmü Hânî', Ümmü Hânî' bint Alî, Ümmü Muhammed bint el-Hasan olarak geçen isimlerin aynı kişi olduğu düşünülmüştür.

Sehâvî'nin müselsel hadis alanında kaleme aldığı ve varlığı yakın tarihe kadar el yazması olarak bilinen *Cevâhîrü'l-mükellele fi'l-ahbâri'l-müselsele* adlı eseri Dr. Kemâl Abdülfettah Fettûh tarafından tahkik edilerek ilim dünyasına kazandırılmıştır.

Müselsel hadislerin sıhhati ihtilafli olmakla beraber, senedlerinde inkitâ' ve tedlis olmadığı için en sağlam hadis türü olduğu söylenmiştir. *Cevâhir* üzerine yapılan bu çalışmada müselsel olarak nakledilen hadislerin genel olarak muteber kaynaklarda yer aldığı ve hadislerin teselsül yoluyla ilk kaynaktan itibaren değişime uğramadan günümüze ulaştığı görülmüştür.

Sehâvî eserinde 11'i kendine ait olmak üzere 160 yazılı kaynaktan istifade etmiştir. *Cevâhir*'de müellif ve eserlere 309 defa atıf yapıldığı tespit edilmiştir. Müselsel konusunda tek cilt halinde hazırlanan eserin kaynak yönünden zengin olduğu görülmüştür.

Sehâvî gerek sened gerekse metin tenkidinde diğer âlimlerin görüşlerini aktardığı gibi kendi de değerlendirmeler yapmıştır. Ancak değerlendirme yapmadan sadece hadisin sened ve metnini kaydedip geçtiği bölümler olmuştur. Bu durum eserin tenkitçi yönünü zedelemeyecek kadar azdır.

Sehâvî'nin yapmış olduğu çalışmadan müselsel hadislerin de ilmî tenkitten geçirilmesi gerektiği anlaşılmıştır. 82 müselsel hadis çeşidinin bulunduğu *Cevâhir*'de sahih, zayıf, merfû', mevkûf, maktû', kutsî ve mevzû' hadis örneklerini görmek mümkündür.

Türkiye'de Sehâvî'nin yeterince tanınmadığı, önemli kişi ve eserler üzerine yapılan çalışmalara onun isminin de dâhil edilerek ilim dünyasının daha da genişletilmesi gerektiği düşünülmektedir. Hadis Edebiyatı'nın önemli ürünlerinden olan müselsel hadislerin tanınması ve onlardan yararlanma imkânın sağlanması, hadis ilmi adına önemli bir hizmet olacaktır. Çünkü râvi tasarrufuna dayanan müselsel hadisler günümüz insanına ilmin intikalinde insan unsurunun ne kadar önemli olduğunu anlatmaktadır. Bu hadisler, nakil esnasında yapılan küçücük hareketlerin bile kaydedilerek rivâyetlerin satırdan satıra değil de insandan insana nakledildiğini resmetmektedir.

Extended Abstract

Turkish Science Language of Hadith: A Literature Review

Ḥadīth, as the second source of Islam after the Qur'an, is the Prophet's way of living the Qur'an, that is, the practical form of religion. In the lives of Muslims, ḥadīths have been effective and influential in all political, social and cultural aspects of life, from worship to the hereafter, from education to economy, and have never lost their characteristic of being the main source in any period after the Prophet. The correct determination, protection and transmission of ḥadīths, which are among the basic sources of Islam, to the next generations has occupied Muslims since the Prophet's time. Because a proper religious life depends on the transmission of ḥadīths without any distortion. In order to preserve the ḥadīths as they are, works of authentic ḥadīth were written as part of the science of Ḥadīth. The ḥadīths found in these works are of particular importance as they show that the ḥadīths were transmitted from the first source in the form of a series in words, meaning and deed, without being changed and preserved as they were. They also serve as evidence that claims such as that ḥadīths were created later and that the importance was given to the meaning rather than the wording in the transmission of ḥadīths are unfounded.

Sakhāwī (d. 902/1497) was involved in scholarly activities from early in his life, was Ibn Ḥajar's best student, and learned from nearly four hundred scholars. It is known that he left behind nearly two hundred works, but a significant number of them have not survived. Sakhāwī's extant works also contributed to the world of science. His biographical works, *eḍ-Ḍaw' al-lāmi' li-ahli al-karni al-tāsi'* and *al-Maqāsid al-ḥasana fī beyāni kesīrin mine al-ḥādīsi al-mutaṭhire 'ale al-elsine*, were source books. Sakhāwī, who is famous as a ḥadīthist and historian, is not yet sufficiently known in our country. This study aims to contribute to the recognition of al-Sakhāwī and to introduce the mursal ḥadīths through one of his works. For this purpose, al-Sakhāwī's work "Jawāhir al-muqallala fī al-ahbāri al-musallala", which was recently published in print, was introduced, criticized and analyzed. The study was prepared with document analysis and content analysis methods, and as written ready data, Kamāl Abdülffettāh Fettūh's edition was used.

The review was conducted under the headings of "Introduction of the work", "Sources of the work" and "The method followed in analyzing the ḥadīths in the work". First of all, in order to recognize the work, the number of ḥadīths, the method of organization of the work, and what the analyzed mursal ḥadīths consisted of were determined. In fact, it was seen that al-Sakhāwī himself introduced his work in the introduction of the book. According to the sequence number given by him, there are 102 mursal ḥadīths in al-Jawāhir. al-Sakhāwī stated that he first divided the mursal ḥadīths into topics (bab) and then divided these topics into chapters so that the reader could easily benefit from them. In some chapters, al-Sakhāwī is content with a single ḥadīth, while in others he mentions

more than one hadīth under separate headings. Thus, he provided the reader with the opportunity to see all types of mursal ḥadīth together with examples. Many materials such as merfū', mawqūf, maqtū', mawzū', holy ḥadīth, sufi sayings and poems were used in the work. While preparing his work, al-Sakhāwī paid attention to utilizing sources and used clear expressions when mentioning the name of a person or a work as a source. Looking at Jawāhir in general, it is seen that al-Sakhāwī consulted 160 books, 11 of which are his own works. For this reason, the sources of the work are divided into his own works and other authors and their works. In the section titled “The Methodology Followed While Analyzing the Ḥadīths in the Work”, the topics of “The Source of the Ḥadīths Analyzed”, “The Evaluation of the Ḥadīths Regarding the Sened”, “The Evaluation of the Ḥadīths Regarding the Text” and “The Ḥadīthists Whose Opinions are Quoted in the Work” are examined.

Since the purpose of writing al-Jawāhir was to determine the authenticity of the mursal ḥadīths by listing their types, the method of the work was research, examination, and criticism. In al-Jawāhir, al-Sakhāwī relied on the ḥadīths that had reached him and wrote down the entire script. While mentioning the senad, he occasionally provided additional information about the narrators. After the identification of the ḥadīth's senad and text, he usually first briefly stated the ḥadīth's status of authenticity. After identifying the source of the ḥadīth and examining the senad and the narrators, al-Sakhāwī criticized the ḥadīth in terms of senad-text. He criticized the ḥadīths in terms of both the text and the senad, and he also criticized the senad and the text separately. While criticizing the script and text, al-Sakhāwī made use of the views of his predecessors and occasionally objected to their views. This study on al-Jawāhir gives us information about al-Sakhāwī. It is understood that he took lessons from many teachers, had many written sources, and had a wide scholarly background.

ملخص موسع

نموذج لكتاب الحديث المسلسلة: الجواهر المكلمة

إن الحديث النبوي الشريف، باعتباره المصدر الثاني للإسلام بعد القرآن، هو منهج النبي صلى الله عليه وسلم في حياة القرآن، أي الشكل العملي للدين. وقد كان الحديث النبوي في حياة المسلمين فاعلاً ومؤثراً في جميع نواحي الحياة السياسية والاجتماعية والثقافية، من العبادة إلى الآخرة، ومن التربية إلى الاقتصاد، ولم يفقد في أي فترة من فترات ما بعد الرسول صلى الله عليه وسلم خاصية كونه المصدر الرئيسي. وقد شغل المسلمون منذ عهد النبي - صلى الله عليه وسلم - المسلمين منذ عهد النبي - صلى الله عليه وسلم - تحديد الأحاديث النبوية الصحيحة وحماتها ونقلها إلى الأجيال التالية وهي من المصادر الأساسية للإسلام. لأن الحياة الدينية السليمة تعتمد على نقل الأحاديث النبوية الشريفة دون أي تحريف. ومن أجل الحفاظ على الأحاديث النبوية الشريفة كما هي، دُوِّنت مصنفات الحديث الصحيحة كجزء من علم الحديث.

وتكتسب الأحاديث الموجودة في هذه المصنفات أهمية خاصة لأنها تدل على أن الأحاديث النبوية نقلت من المصدر الأول على شكل سلسلة لفظاً ومعنى وفعالاً، دون أن تتغير وبقيت كما هي. كما أنها بمثابة دليل على عدم صحة ادعاءات من قبيل أن الأحاديث قد وضعت في وقت لاحق، وأن الأهمية كانت تُعطى للمعنى لا للفظ في نقل الأحاديث، وهي ادعاءات لا أساس لها من الصحة.

انخرط السخاوي (ت 1497/902) في الأنشطة العلمية منذ وقت مبكر من حياته، وكان أفضل تلاميذ ابن حجر، وأخذ العلم عن نحو أربعائة عالم. ومن المعروف أنه ترك وراءه ما يقرب من مائتي مصنف، إلا أن عدداً كبيراً منها لم يصل إلينا. كما ساهمت مؤلفات السخاوي الباقية في إثراء عالم العلم. ومن مؤلفاته في التراجم، كتابا السيرة النبوية: "إسعاف ذوي الألباب في بيان ما في كتابي 'منجم السخاوي' و"المقاصد الحسنة في بيان ما في كتابي 'منجم السخاوي' من الكتب الأصلية. أما السخاوي الذي اشتهر كمحدث ومؤرخ، فهو غير معروف بعد في بلادنا بما فيه الكفاية.

وتهدف هذه الدراسة إلى الإسهام في التعريف بالسخاوي والتعريف به والتعريف بالأحاديث المرسله من خلال أحد مؤلفاته. ومن أجل هذا الغرض تم التعريف بمصنف السخاوي "جواهر المحلى في شرح جوامع المسند"

للسخاوي الذي صدر حديثاً مطبوعاً، وتم التعريف به ونقده وتحليله. وقد تم إعداد الدراسة باستخدام منهجي تحليل الوثائق وتحليل المضمون، وكيانات جاهزة مكتوبة تم استخدام طبعة كمال عبد الفتاح فتوح.

وقد تمت المراجعة تحت عناوين: "مقدمة العمل"، و"مصادر العمل"، و"المنهج المتبع في تحليل الأحاديث الواردة في العمل". في البداية، ومن أجل التعرف على العمل تم تحديد عدد الأحاديث، وطريقة تنظيم العمل، وما اشتملت عليه الأحاديث المرسله التي تم تحليلها. وقد لوحظ أن السخاوي نفسه قدّم لعمله في مقدمة الكتاب. وقد ذكر السخاوي أنه قسم الأحاديث المسلسلة في الجواهر إلى 102 حديثاً مرسلأً حسب رقم التسلسل الذي ذكره السخاوي في الجواهر، وذكر أنه قسم الأحاديث المسلسلة أولاً إلى موضوعات (باب) ثم قسم هذه الموضوعات إلى أبواب حتى يسهل على القارئ الاستفادة منها. وقد اكتفى السخاوي في بعض الأبواب بحديث واحد، بينما اكتفى في بعضها الآخر بذكر أكثر من حديث تحت عناوين مستقلة. وبذلك يكون قد أتاح للقارئ فرصة الاطلاع على جميع أنواع الحديث المسلسل مع الأمثلة التي أوردها.

وقد استخدم في هذا العمل العديد من المواد مثل المصحف والموقوف والمقطوع والمأثور والأحاديث القدسية والأقوال الصوفية والأشعار. وقد اهتم السخاوي أثناء إعداده لعمله بالاهتمام بالاستفادة من المصادر، واستخدم عبارات واضحة عند ذكر اسم شخص أو عمل كمصدر. وبالنظر إلى الجواهر بشكل عام، يتبين لنا أن السخاوي رجع إلى 160 كتاباً، منها 11 كتاباً من مؤلفاته الخاصة. ولهذا السبب، تنقسم مصادر المصنف إلى مؤلفاته الخاصة ومؤلفين آخرين ومؤلفاتهم.

ولهذا السبب، تم تقسيم مصادر المصنف إلى مصنفاته الخاصة ومؤلفين آخرين ومصنفاتهم. وفي القسم المعنون بـ "المنهج المتبع أثناء تحليل الأحاديث الواردة في المصنف"، تم بحث موضوعات "مصدر الأحاديث التي تم تحليلها"، و"تقييم الأحاديث الواردة في السنن"، و"تقييم الأحاديث الواردة في النص"، و"المحدثين الذين نقل المصنف آراءهم في المصنف".

ولما كان الغرض من تأليف كتاب "الجواهر" هو تحديد صحة الأحاديث المرسله من خلال سرد أنواعها، فقد كان منهج المصنف البحث والفحص والنقد. وقد اعتمد السخاوي في الجواهر على ما وصل إليه من أحاديث الجواهر، ودونها كاملة. وفي أثناء ذكره للسند، كان يورد أحياناً معلومات إضافية عن الرواة. وبعد تحديد سند الحديث ومتمنه، كان عادةً ما يذكر أولاً بإيجاز حالة الحديث من حيث الصحة.

وبعد التعرف على مصدر الحديث وفحص السند والرواة، قام السخاوي بنقد الحديث من حيث السند والمتن بعد أن حدد مصدر الحديث. وقد انتقد السخاوي الأحاديث من حيث السند والمتن معاً، كما انتقد السند والمتن على حدة، وقد استفاد السخاوي في نقده للنص والمتن من آراء من سبقوه واعترض على آرائهم أحياناً. تقدم لنا هذه الدراسة عن الجواهر معلومات عن السخاوي، ومن المعلوم أنه أخذ عن العديد من الأساتذة، وله العديد من المصادر المكتوبة، وكانت له خلفية علمية واسعة.

الكلمات المفتاحية: الحديث، السخاوي، الجواهر، مسلسل الحديث، التحليل.

Kaynaklar / References / المصادر

- Aydemir, Halis. *el-Kavlü'l-Bedî' fi's-Salâti ale'l-Habîbi's-Şefi' Adlı Eserinin Edisyon Kritiği*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2004.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî. *es-Sünen*. Beyrût: Dârû't-Tâsîl, 2015.
- Efendioğlu, Mehmet. "Müselsel". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/86. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Eyyûbî, Muhammed Abdalbâkî. *el-Menâhilü's-selsele fi'l-ehadîsi'l-müselsele*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1983.
- Fâdânî, Muhammed Yasin b. Muhammed İsa. *el-Ucâle fi'l-Ehâdisi'l-Müselsele*. Suriye: Dâru'l-Besâir, 1985.
- Gökmen, Mustafa. *Hadîs'te Müselsel Terimi Müselsel Hadîslerin Tesbîti ve Değerlendirilmesi*. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- İbnü'l-İmâd, Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed es-Sâlihî el-Hanbelî. *Şezerâtü'z-zeheb fi ahbâri men zeheb*. Beyrût: Dâr İbn Kesîr, 1987.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem b. Alî b. Ahmed el-Ensarî. *Lisânü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru's-Sadr, III. Basım, 1994.
- İbnü's-Salâh, Ebû Amr Takıyyüddin Osman b. Abdurrahman eş-Şehrezûrî. *Ulûmu'l-Hadîs*. çev. Abdullah Aydın. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2019.
- Kettânî, Muhammed Abdülhay b. Abdilkebîr b. Muhammed el-Hasenî el-İdrîsî el-Kettânî. *Fihrisü'l-fehâris*. Beyrût: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1982.
- Kettânî, Muhammed b. Ca'fer b. İdrîs el-Kettânî. *Risâletü'l-müstetrafe*. Kâhire: Mektebetü'l-Külliyâti'l-Ezheriye, 1914.
- Sehâvî, Şemseddin Muhammed b. Abdurrahman es-Sehâvî. *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*. Beyrut: Dâru Mektebeti'l-Hayât, ts.
- Sehâvî, Şemsüddîn Muhammed b. *el-Cevâhirü'l-Mükellele fi'l-Ahbâri'l-Müselsele*. thk. Kemâl Abdülfettâh Fettûh. Katar: Dâru'l-Fethi'd-Dirâsâti ve'n-Neşr, 2011.
- Tankuş, Emine. *Müselsel Hadis*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Tomar, Cengiz. "Sehâvî, Şemseddin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/314. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- Uğur, Mücteba. *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018.
- Yavuz, Adil. *Sehâvî ve el-Mekasidu'l-hasene Adlı Eserinin Tenkid ve Tahlili*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 1993.
- Yücel, Ahmet. *Hadis Usûlü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2019.
- Zehebî, Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1984.